

НАУКОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ФОНДУ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ НУК

КОСТИРКО Тамара Миколаївна

Директор Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, кандидат наук з соціальних комунікацій

E-mail: tamara.kostyrko@nuos.edu.ua

В доповіді розглядається досвід з наукометричного аналізу дисертаційного фонду Наукової бібліотеки НУК. Описується значимість висновків науково-метричного аналізу для подальшого стимулювання наукової діяльності вишу.

Ключові слова: наукометричний аналіз, наукова продукція, інформаційні потоки, дисертаційний фонд, наукова школа.

Зростаюча соціальна значимість науки обумовлює пильну увагу до всіх факторів, від яких залежить її розвиток, найважливішими серед них є стан системи обліку результатів науково-дослідної діяльності. Це та область, поза якою ефективно управління сучасною наукою неможливо.

У деяких передових, економічно розвинених країнах реалізуються програми оцінки науково-дослідної діяльності, що включають в якості однієї зі складових кількісні показники результатів роботи організацій. Британська програма Research Assessment Exercise оцінює результативність національних університетів з 4-річною періодичністю. На основі рейтингу університетам надається фінансування. Австралійський уряд реалізує програму Research Quality Framework. На основі мета-аналізу даних університетських репозитаріїв та індикаторів Thomson Scientific оцінюється продуктивність організацій, наукових лабораторій та окремих вчених.

У зв'язку з впровадженням кількісних підходів до оцінки ефективності діяльності наукових колективів, якості наукової продукції та виділених на її здійснення ресурсів і засобів активно розробляються наукометричні системи [1].

Для наукометричного аналізу, об'єктом якого виступає наукова область або науково-дослідницький напрямок, переважно використовувати результати аналізу інформаційного потоку наукової продукції (журнальні публікації, патенти, дисертації, зареєстровані технології тощо). Журнальні статті, як найбільш масовий вид публікацій, є найбільш цікавими для аналізу масштабів, структури і джерел розвитку досліджень. Патент – різновид науково-технічної літератури, яка, з одного боку, має інтелектуальну цінність, а з іншого – дозволяє визначати появу нових технологічних можливостей в тій чи іншій галузі.

Дисертація відображає етап кваліфікаційного зростання і сумарний внесок конкретного вченого. За сукупністю дисертацій, виконаних у науковому колективі, можна оцінювати розвиток наукової школи, як неформального творчого колективу. Це важливо при оцінці кадрового потенціалу науки.

Враховуючи все вищесказане, нами було зроблено наукометричний аналіз дисертаційного фонду Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (НБ НУК).

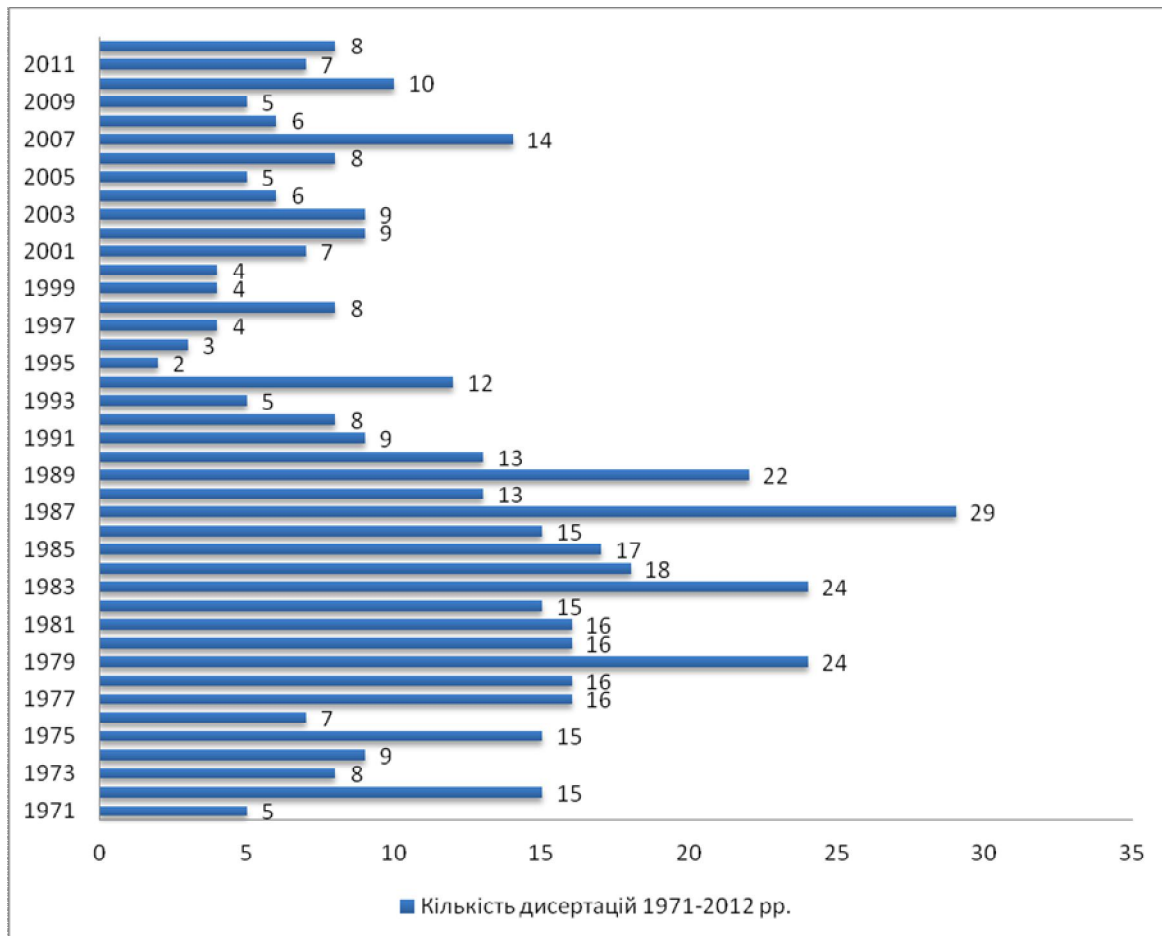
Дисертаційний фонд НБ НУК почав формуватись з 1971 року, коли була відкрита в університеті (тоді ще Миколаївський кораблебудівний інститут) спеціалізована Вчена рада із захисту дисертацій за спеціальностями теорія корабля, будівельна механіка і вібрація корабля, суднові силові установки та механізми.

Специфіка фонду дисертацій обумовлюється тим, що його комплектування неможливо запланувати, воно повністю залежить від дисертантів.

Наукометричний аналіз дисертацій за період з 1971 по 2012 р. дав можливість визначити наступні статистичні дані:

- Основну тематичну спрямованість дисертацій і проблем, які в них розглядаються
- Співвідношення кількості кандидатських і докторських дисертацій
- Дисертаційні роботи, захищені іноземними громадянами
- За спеціальностями
- динаміка дисертаційного фонду за два періоди з 1971 по 1990 р.р. і з 1991 по 2012 р.р.

Загальна кількість розглянутих робіт склало 466 одиниць, з них 39 докторських і 427 кандидатських.

Діаграма 1.

Для порівняльного аналізу ми розділили фонд на два хронологічних періоди – доперебудовний з 1971 по 1990 рр. та період становлення українського суспільства з 1991 по 2012 рр.

Таблиця 1.

**Кількість кандидатських та докторських дисертацій,
що надійшли до фонду НБ НУК за період 1971 – 1990 рр.**

Рік	Кандидатські дисертації	Докторські дисертації	Всього
1971	5		5
1972	15		15
1973	8		8
1974	9		9
1975	15		15
1976	7		7
1977	16		16
1978	16		16
1979	23	1	24

1980	16		16
1981	16		16
1982	15		15
1983	24		24
1984	18		18
1985	17		17
1986	15		15
1987	25	4	29
1988	12	1	13
1989	20	2	22
1990	11	2	13
			313
	303	10	

Таблиця 1 показує, що за цей період до фонду надійшло 313 дисертацій: з них 303 кандидатських та 10 докторських.

Діаграма 2.

З Таблиці № 1 видно, що з 1971 по 1978 рр. до фонду надходили тільки кандидатські дисертації. Перша докторська дисертація надійшла в 1979 році. Збільшення обсягу кандидатських дисертацій припадає на 1972, 1975 роки – по 15, 1977, 1978, 1980, 1981, 1982 р.р. – по 16, 1984 р. – 18. Найбільший пік надходжень припадає на 1983 р. – 24, 1987 р. – 25, 1989 р. – 20. Найменша кількість надходжень до дисертаційного фонду відбувається в 1990 році – 11.

Можна припустити, що оригінальні теми наукових досліджень, що виконувалися в інституті наприкінці 70 початку 80 років, їх новизна і значимість для сучасного суднобудування і машинобудування, які були найбільш актуальними та затребуваними, природним чином створювали особливі сприятливі умови для написання наукових робіт, що служили основою кандидатських і докторських дисертацій.

Таблиця 2.

**Кількість кандидатських та докторських дисертацій,
що надійшли до фонду НБ НУК за період 1991 – 2012 рр.**

Рік	Кандидатські дисертації	Докторські дисертації	Всього
1991	4	5	9
1992	7	1	8

1993	3	2	5
1994	9	3	12
1995	2	-	2
1996	1	2	3
1997	3	1	4
1998	5	3	8
1999	3	1	4
2000	1	3	4
2001	5	2	7
2002	9	-	9
2003	9	-	9
2004	4	2	6
2005	5	-	5
2006	7	1	8
2007	11	3	14
2008	6	-	6
2009	5	-	5
2010	10	-	10
2011	7	-	7
2012	8	-	8
	124	29	153

Діаграма 3.

Таблиця 2 свідчить, що з 1991 року йде спад захисту дисертацій та їх надходження до фонду НБ НУК. Значно відрізняється від попередньої збірки років кількість дисертацій, захищених в 1995 (2 дисертації), 1996 (3), 1997 (4). Ці цифри красномовно показують, що в перебудовний період відбувається криза промисловості, яка безпосередньо торкається наукової діяльності. У період політичної та економічної нестабільності в державі досить складно було виділяти час на розвиток науки. Написання дисертації це тривалий процес, знадобилось приблизно 10 років, що поступово почалось зростання дисертаційного фонду.

Спостерігається з середини 90-х років сплеск інтересу молоді до післявузівської професійної освіти – це відповідь на зростаючу складність життя, яка вимагає в масовому масштабі виробництва фахівців вищої кваліфікації. Вчений ступінь вже перестає бути індикатором належності до наукового співтовариства, все більш перетворюючись у вищу освітню градацію.

Нинішня економіка, завдяки стрибку високих технологій, вимагає значно більшої кількості фахівців високого класу. Якщо раніше інтелектуальну еліту суспільства складали фахівці з вищою освітою, то зараз вища освіта стає якоюсь соціальною нормою, "... що виражає середній суспільно

необхідний рівень підготовки працівника в інформаційному суспільстві, а місце інтелектуальної еліти займають люди з ще більш високим рівнем підготовки" [2], які мають вчений ступінь.

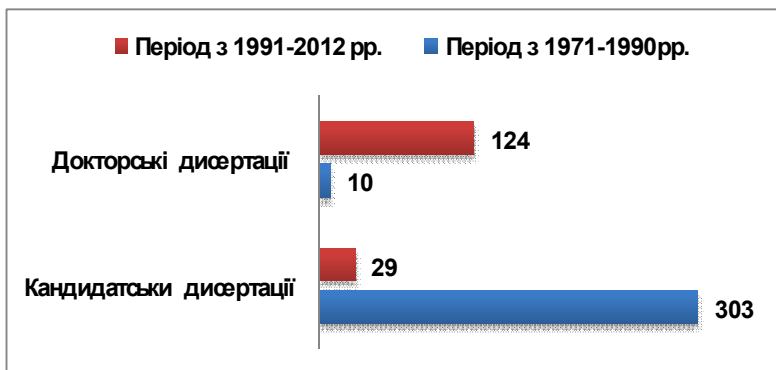
З 2001 по 2012 роки спостерігається зростання кількості захищених дисертацій від 7 до 14 на рік, але вона не досягає допобудовного періоду. Найбільший пік захистів дисертацій це 2007 рік – 15, з них 3 докторських і 12 кандидатських.

Якщо порівняти таблиці 1 та 2 бачимо, що за період з 1972 по 1990 рік до фонду НБ НУК надійшло в 2 рази більше дисертацій ніж за останні 20 років.

Діаграма 4.

Щодо захисту докторських дисертацій, то їх кількість збільшилась в останні 20 років майже в 10 разів, а кандидатських зменшилась майже в 10 разів.

Діаграма 5.

Таблиця 3 демонструє кількість дисертацій, що надійшли до фонду НБ НУК від іноземних громадян за період з 1999 по 2011 рік. Саме в цей період іноземні громадяни мали можливість навчатись та захищати дисертації в нашому виші. Було захищено 8 кандидатських дисертацій громадянами В'єтнаму.

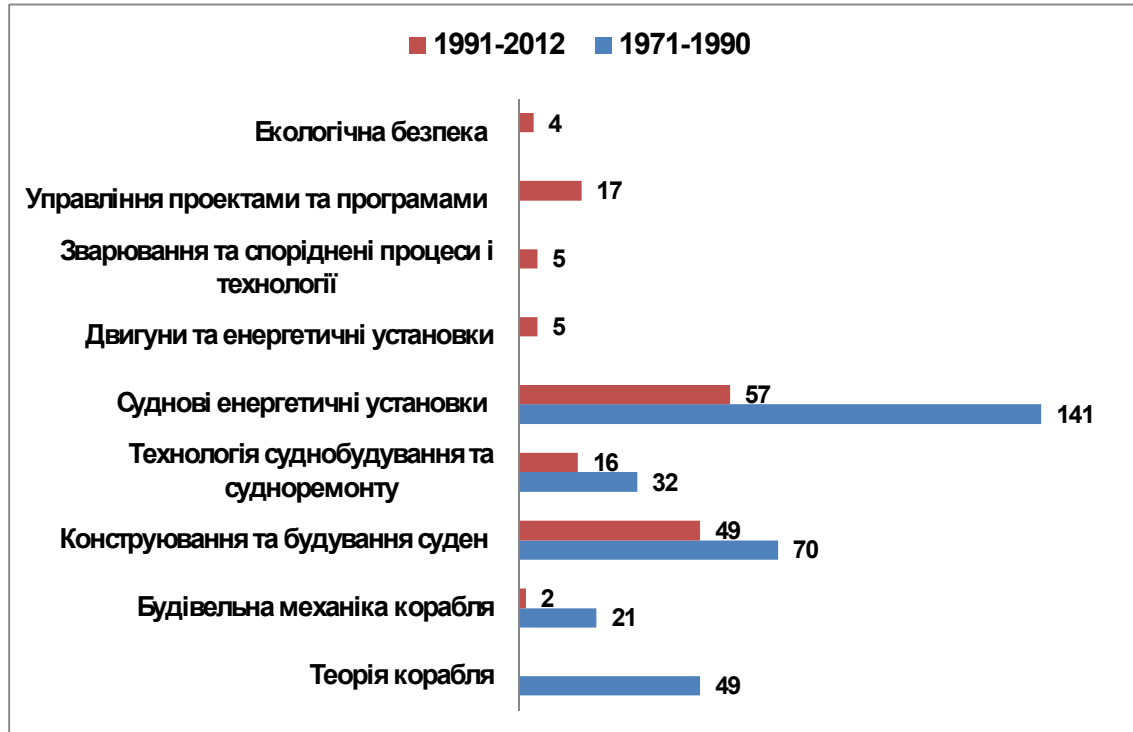
Таблиця 3.

**Кількість кандидатських дисертацій,
що надійшли до фонду НБ НУК, від іноземних громадян**

Рік	Кандидатські дисертації	Країна
1999	1	В'єтнам
2003	1	В'єтнам
2004	1	В'єтнам
2006	1	В'єтнам
2007	1	В'єтнам
2008	1	В'єтнам

2009	1	В'єтнам
2011	1	В'єтнам
	Всього 8	

Завдяки діаграмі № 6 маємо можливість порівняти дисертації за спеціальностями за двома періодам.

Діаграма 6.

Аналізуючи діаграму, ми бачимо, що за період з 1971 п 1990 рік пріоритетними спеціальностями були суднові енергетичні установки, конструювання та будування суден, технологія суднобудування та судноремонту, будівельна механіка корабля, а в останні 20 років кількість дисертацій, що надійшли до фонду НБ НУК за цими спеціальностями, зменшилась майже вдвічі. Такі спеціальності як теорія корабля та будівельна механіка корабля в останні 20 років втратили свою актуальність, дисертації за цими спеціальностями майже не надходили до дисертаційного фонду. Але надходила невелика кількість дисертацій зі спеціальностей зварювання та споріднені процеси, технології та двигуни та енергетичні установки.

Проте, в останні 20 років з'явилися захисти за новими спеціальностями. Перша – управління проектами та програмами (17 дисертацій), що обумовлено тим, що в останні кілька десятиліть корінні зміни в технології і глобальній конкуренції стали особливо очевидними та відчутними. Бізнес став ефективнішим та динамічним. Тому спеціальність управління проектами одна з найбільш розвинутих управлінських дисциплін нашого часу.

Друга – екологічна безпека (4 дисертації). Це, на нашу думку, пов'язано з глибинними соціально-економічними перетвореннями в Україні, які потребують розуміння того, що збереження природних багатств країни стає вкрай важливою проблемою, від вирішення якої залежить доля теперішніх та майбутніх поколінь.

Таким чином, у практику діяльності бібліотек необхідно ввести проведення періодичного науко-метричного аналізу документів, які входять до фонду бібліотеки і дозволяють з достатнім ступенем достовірності визначити вивченість проблем, забезпеченість відповідної наукової діяльності вчених релевантною інформацією.

Наукометричний аналіз може мати об'єктивне історичне значення, бути необхідним для подальших наукових досліджень суднобудівної та машинобудівної галузі, надати можливість

прогнозувати теми наукових досліджень для аспірантів та докторантів вишу. Висновки наукометричного аналізу можуть бути корисні при комплектуванні фонду Наукової бібліотеки.

Список використаних джерел:

1. Бедный, Б. И. Анализ научной продуктивности диссертационных работ как элемент системы управления качеством послевузовского профессионального образования / Б. И. Бедный, А. А. Миронос, Т. Т. Серова // Инновации в образовании : вестн. Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. – Н. Новгород, 2006. – № 1. – С. 28–46. – Режим доступа : [http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990199_West_innov_2006_1\(7\)/4.pdf](http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990199_West_innov_2006_1(7)/4.pdf). – Загл. с экрана.
2. Диагностика потенциала подготовки научных кадров вуза / Б. Бедный, Е. Козлов, Г. Максимов и др. // Высшее образование в России. – 2003. – № 4. – С. 3–14.
3. Кабанова, Н. М. К проблемам наукометрического анализа диссертационного фонда / Н. М. Кабанова // Вестн. БАН. – 2012. – № 3. – С. 50–55.
4. Михеева, Л. Н. Диссертационные исследования по библиотековедению, библиографоведению и книговедению. 1986–2000 годы / Л. Н. Михеева, А. А. Папунина // Библиотековедение. – 2001. – № 1. – С. 116–125.
5. Налимов, В. В. Наукометрия. Изучение науки как информационного процесса / В. В. Налимов, З. М. Мульченко. – М. : Наука, 1969. – 192 с.
6. Оганов, Р. Г. Наукометрические подходы к анализу результатов научно-исследовательской деятельности / Р. Г. Оганов, С. А. Трущелёв // Кардиоваскулярная терапия и профилактика. – 2012. – № 11 (2). – С. 90–95. – Режим доступа : <http://medi.ru/doc/600009.htm>. – Загл. с экрана.
7. Павлова, Л. П. Публикационная активность ученых (по материалам обследования научно-образовательного комплекса Новосибирской области в 1990–1995 гг.) / Л. П. Павлова, Е. Б. Артемьева, В. А. Дубовенко // Науковедение. – 2000. – № 2. – С. 179–187.
8. RAE Manager's Report April 2009. <http://www.rae.ac.uk/pubs/2009/manager/manager.pdf>.
9. Research Quality Framework: Assessing the quality and impact of research in Australia. 2006: URL : <http://www.dest.gov.au/NR/rdonlyres/EC11695D-B59D-4879-A84D>.